

УДК 1(314/316)+308+316(93/94)

ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕОРІЇ СУСПІЛЬСТВА Н. ЛУМАНА ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НЕГЕНТРОПІЇ

Олександр Найдьонов

Національна академія педагогічних наук України,
Інститут вищої освіти,
відділ інтернаціоналізації вищої освіти
вул. Бастіонна, 9, 01014, м. Київ, Україна

Соціальна негентропія суспільства, у тому числі й українського, досягається через організацію комунікації на основі сенсу. Усім суспільним підсистемам важливо посилити смисловий аспект своєї діяльності, використовуючи для цього цілепокладання, регулювання й планування.

Ключові слова: операціональна замкнутість, структурна детермінованість, умвельт, аутопоезис, комунікація, смисловий горизонт, раціональність, смисл, цілепокладання, регулювання, планування.

Поняття «суспільство» є одним із найбільш дискусійних у соціально-політичній теорії, оскільки воно дуже містке; існує велика кількість різноманітних визначень, методів і теорій, якими науковці намагалися його описати.

Видатний американський соціолог Ірвінг Гофман (Erving Goffman) (1922–1982) вважав, що з точки зору вічності¹ наше людське громадське життя треба вивчати натуралістично [1, с. 104]. Суспільство має перелік потреб, серед яких однією з головних є наявна версія соціальної реальності й орієнтація в ній залежно від соціально-філософського бачення. Одним із найцікавіших підходів у контексті соціально-філософського дискурсу ХХ століття до опису суспільства є підхід, запропонований німецьким соціологом Нікласом Луманом (Niklas Luhmann) (1927–1998), який зробив спробу подолати низку фундаментальних проблем саме навколо питання про статус соціальної реальності та її пізнання [2, с. 802]. Базовим для Н. Лумана, як зазначає М. Кравчук, стає розуміння суспільства як системи, причому це поняття долає межі національного суспільства [3, с. 218]. Уявлення Лумана про пізнання соціальної реальності цікавило багатьох дослідників, які вирішували власні дослідницькі задачі чи займалися інтерпретацією філософського тексту мислителя, не найлегшого для сприйняття.

Для філософії й соціології ХХ ст. стимулом і джерелом розвитку теоретичних розвідок стала соціально-філософська думка ХІХ ст. Природний зв'язок сучасних соціально-філософських теорій із традицією класичного соціологічного теоретизування зумовив нові підходи до розуміння людського суспільства, які, спираючись на попередню традицію, вносили в це розуміння принципово нові конотації. На переконання М. Соболевської, послідовники парсонівської традиції в соціології, Дж. Александер та Н. Луман, є прикладом продуктивного переосмислення класичних принципів структурного функціоналізму в сучасній соціологічній теорії [4]. Результат цього переосмислення, утілений у теорії соціальних систем Н. Лумана, український дослідник В. Космина вбачає в суттєвому збільшенні методологічного інструментарію цивілізаційного аналізу історичного процесу [5]. Об'єктом уваги О. Семенець є зміст наукових концептів (самоорганізація, аутопоезис, самореференція комунікативних систем Н. Лумана й етика дискурсу, твердження Ю. Габермаса стосовно засобів масової комунікації) [6].

Грунтовні дослідження творчості Лумана презентовані українською дослідницею М. Соболевською [7], російськими філософами О. Назарчуком [8], О. Літвіновою [9], А. Антоновським [10]. Не дивно, що луманівське розуміння соціальної реальності, його поняття суспільства стало предметом дослідження багатьох науковців, де першість була за німецькими, серед яких потрібно назвати М. Бергхауза [11], В. Різ-Шьофера [12], Д. Горстер [13] та інших. Інтерес до теорії Н. Лумана посилюється через те, що вона приховує в собі суттєві евристичні можливості, особливо для концептуалізації мережевого суспільства, яке створюється в наш час.

¹ Учений уживає крилатий латинський вираз «sub specie aeternitatis», який згідно з Бенедиктом Спінозою описує універсальну й вічну істину, що є незалежною від дійсності.

Метою статті є обґрунтування думки про те, що луманівське розуміння суспільства має евристичний потенціал для розвитку українського суспільства. Він полягає в тому, що для всіх суспільних підсистем важливо посилити смисловий аспект своєї діяльності, використовуючи для цього цілепокладання, регулювання й планування.

Поштовхом для уточнення поняття суспільства німецьким філософом стали досягнення когнітивістики, системної теорії, інформатики, теорії еволюції, кібернетики. У розвитку цих наук та міждисциплінарних досліджень виникли передумови для появи нової суспільної теорії. Відправним пунктом луманівського розуміння суспільства стало теоретичне нововведення чілійських біологів Умберто Матурані (Humberto Maturana) і Франсіско Варели (Francisco Javier Varela García) стосовно розрізнення живого й неживого [14]. Вони запровадили в науці такі важливі поняття, як «операціональна замкнутість» та «структурна детермінованість». Саме на них звернув свою увагу Луман, розробляючи теорію суспільства. Операціональна замкнутість – це відокремленість від середовища в сенсі незалежності підсумку рекурсивного розвитку й структурної адаптації від зовнішніх впливів, це системна властивість, за якої поведінка системи визначається мережею процесів, дія яких є невидимою за межами цієї мережі. Поняття «структурна детермінованість» прояснює залежність процесів, що відбуваються в системі, від її внутрішньої будови (структури), а не від зовнішніх причин. Структурно визначеними системами виступають системи або об'єкти, що є сукупністю частин чи елементів, в яких все відбувається в кожному мить часу відповідно до їхньої структури чи структурної динаміки поточного моменту. Сила, яка діє зовні на структуру певної системи, може негативно позначитися на ній і викликати в ній тільки структурні зміни, але не визначає їх. Тобто структурно детермінована система змінює свою структуру під час взаємодії з чимось зовнішнім для неї відповідно до внутрішньої будови, а не до зовнішньої причини.

Ідеї, які на новому витку науки розвивали У. Матурана, Ф. Варела і Н. Луман, можна знайти в німецького біолога, зоопсихолога, філософа Якоба фон Ікскюля (Jakob Johann von Uexküll) (1864–1944); він сфокусував їх у понятті «умвельт» («Umwelt») [15]. Згідно з Ікскюлем умвельт – це модель світу живого організму, тому що кожен його функціональний компонент є носієм сенсу. Ці функціональні компоненти відповідають за особливості сприйняття світу. Це також семіотичний світ організму, який включає всі значущі аспекти світу для життєдіяльності будь-якого конкретного організму, тобто це може бути вода, продукти харчування, житло, потенційні загрози або точки відліку для навігації. Взаємодіючи зі світом за принципом «функціонального кола», організм створює й перебудовує свій умвельт. Ця теорія стверджує, що розум і світ невіддільні один від одного, тому що функцією розуму є інтерпретація світу для організму. Індивідуальність і унікальність історії кожного окремого організму обумовлюють відсутність організмів з однаковими умвельтами. Семіосфера є тим мостом, який поєднує взаємодію організмів із різними умвельтами між собою. Російська дослідниця О. Князева підкреслює такі оригінальні смисли, які вклав Ікскюль у це поняття: а) живі істоти створюють навколишній світ і підлаштовують його під свої потреби; б) живий організм пов'язаний із середовищем циклами прямого й зворотного зв'язку (функціональні кола); в) не всі, а тільки деякі подразники із зовнішнього світу важливі для життя організму; г) для всього живого дійсність відкривається як смисл; г) межа між організмом і його Umwelt малопомітна; д) відзначається інтерактивна єдність живої істоти і його Umwelt: об'єктивний зовнішній світ і суб'єктивний внутрішній світ перебувають у відносинах взаємної детермінації [15].

У. Матурана ввів до наукового дискурсу поняття «аутопоезис», що почало активно використовуватися у філософії й у соціально-гуманітарному знанні взагалі. У епістемології аутопоезисний дискурс знімає протиставлення суб'єкта й об'єкта пізнання. Західній філософській традиції був притаманний погляд на пізнання світу з чітким поділом на об'єкт пізнання (природу) й суб'єкт пізнання (людину (суспільство), яка пізнає об'єкт). Суспільство як частина природи теж є об'єктом пізнання (самопізнання), тільки особливого гатунку. Філософів не бентежив той факт, що суспільство, будучи зовнішнім, як і природа, стосовно людини все ж більше нагадує живу систему, ніж «неживу» природу. Неможливість зведення суспільства до предмета, який є за своєю будовою тотожним природному, в аутопоезисному дискурсі ставить питання про те, що об'єкт пізнання втрачає сенс. «Ніякого об'єкта пізнання немає. Знати – значить уміти поводитися адекватно в ситуаціях, пов'язаних з індивідуальними актами або кооперативними взаємодіями»

[16, с. 135]; «пізнання не стосується об'єктів, бо пізнання – це ефективна дія...» [17, с. 215]. Поняття суспільства вже є аспектом самого суспільства, тобто поняття міститься саме в собі. Теорія про суспільство – це теорія всередині суспільства, і як така не може розглядатися в об'єктивному відриві від нього. Іншими словами, суспільство є системою, що сама себе описує.

Луман розглядає поняття «система» не як конкретні види об'єктів, а як певні розрізнення, точніше, як двосторонню форму розрізень. Тобто система – це внутрішня сторона форми, а навколишнє середовище – зовнішня. Для цієї форми система є настільки ж необхідною, як і навколишнє середовище. Все, що описується в рамках цього розрізнення, належить відповідно або до системи, або до навколишнього середовища. Виникає запитання про визначення самого методу розрізнення системи та навколишнього середовища.

Поняття аутопоезису допомагає визначити систему як таку, що є формою розрізнення системи та навколишнього середовища. Тут перед нами постає поняття оперативної закритості системи, тому що будь-які її операції можуть бути лише внутрішніми, система не здатна оперувати поза своїми межами. Проте її оперативну закритість не слід трактувати як самозабезпеченість, самоорієнтованість або когнітивну субстанціональність. Сам Луман зазначає: «При цьому поняття вироблення (або поняття «*roesis*», на відміну від поняття «*raxis*») вибране свідомо, оскільки воно передбачає розрізнення форми й допускає, що витвір може бути витвореним також і тоді, коли виробник не може сам створити всі необхідні для цього причини» [18].

Таким чином, з'являються операції самоспостереження та самоописування, що є наслідком першого етапу прояснення поняття суспільства як оперативної закритої аутопоезисної системи. Люди та країни з усіма своїми територіальними особливостями та географічною специфікою стосуються до навколишнього середовища як до неминучої складової частини розрізнення, до форми системи. Помилково вважати, що люди та країни підпорядковуються поняттю суспільства, а не його навколишньому середовищу.

Щоб досягти чіткого окреслення поняття суспільства, Луман пропонує переформулювати соціологічну теорію на основі поняття «комунікація». До цього в основу теорії суспільства закладалося поняття «дія». Це найбільш значуща частина роботи над поняттям суспільства: точно виявити операції, які відтворюють із власних продуктів саму суспільну систему. З огляду на те, що дія співвідноситься з місцем у просторі, тобто несоціальними елементами (суб'єктом, організмом, особистістю), вона автоматично не може представити коректне поняття суспільства, а от поняття комунікації здатне запропонувати уявлення про соціальну систему як про аутопоезисну, оперативно закриту систему, усі компоненти якої (комунікації) відтворюють себе за допомогою мережі цих компонентів – мережі комунікацій. Зробити поняття комунікації вирішальним для визначення поняття суспільства здатен лише погляд на суспільство як на аутопоезисну систему комунікацій. Із цього логічно витікає, що операціями з відтворення такої системи є комунікації. «Ми досягнемо необхідної строгості поняття, – підкреслює Луман, – якщо теорію суспільства побудуємо на двох принципових підходах: системному та комунікативному».

Системність у системній теорії соціології складається не з індивідів, а з комунікації між ними. Поняття комунікації походить із двох теорій: системної та комунікативної. Комунікація безособова й не належить жодному із суб'єктів – носіїв свідомості, а тому від самого початку соціальна. У такому прочитанні вона не зводиться ані до поняття комунікативної дії Юргена Габермаса, ані до самого лише факту участі іншого, ані до простого переміщення інформації від одного об'єкта до іншого, тому що вона не пов'язана з носіями, що виходять за межі комунікації.

Комунікація взагалі здатна з'являтися сама собою, для цього вона достатньо складно структурована, але тільки в тому разі, коли вона, як і мова, заснована на розрізненні та синтезі інформації, повідомленні та розумінні [19, с. 117]. Із цього витікає, що вона однаково може бути реальним висловлюванням, безпосередньо інформацією, усім спектром питань у складнощях адекватного сприйняття суті комунікації, його підтвердженні чи запереченні. Розрізнення інформації, повідомлення та розуміння є розрізненням, що виробляє розрізнення, і як таке воно підтримує діяльність усієї системи.

Кожну окрему подію комунікації слід окреслити як ту, що завершується з розумінням кожного окремого повідомлення. Комунікації можуть бути сприйнятими та відхиленними, а в першому з двох наведених випадків можуть бути покладені в основу подальшої комунікації. У кожному своєму прояві вона створює дуальну врівноваженість сприйняття та відхилення, кожна

комунікативна подія закриває та відкриває систему. Слід зазначити, що самій комунікації невласлива внутрішня тенденція до узгодженості, інакше це був би кінець прогресу. Тільки завдяки притаманній їй біфуркації взагалі можлива історія, напрямок руху якої визначається постійним прийняттям та відхиленням усіх можливих напрямків існування.

Комунікація є соціальною операцією. Окремо взяті люди не можуть бути частиною суспільства, тільки частиною його навколишнього середовища (виходячи з поняття комунікації). Тобто якщо хтось став предметом обговорення, це ще не можна кваліфікувати як поняття соціальних відносин. «Теорія комунікації Н. Лумана у своєму філософському аспекті постає як реалізація постмодерної стратегії розгляду подієвості як основи функціонування та примату розрізнення над тотожністю у визначенні сутності феномена. Комунікацію за Луманом можна визначити як здійснення інформаційно-ризоматичної диференції суспільної системи через сингулярно-подієві акти цієї диференції, які у своїй сукупності визначають процесуальне існування самої суспільної системи», – зазначає Є. Скорочарова [20, с. 97–98].

Нині саме комунікація визначає соціальний простір, а не навпаки. Завдяки мові, писемності, телекомунікації, Інтернету еволюція соціокультурного світу максимально нівелює значення територіальних меж. Припущення про різноманіття регіональних суспільств таким чином стає, з точки зору Лумана, абсолютно зайвим.

Звідси випливає, що суспільство є такою системою, яка сама себе описує та сама себе спостерігає. Це виявляється через такі функції комунікації у суспільстві, як можливість соціуму тематизувати себе, інформувати про власні комунікації, піддавати інформацію сумніву, проблематизувати, тлумачити інформацію як прийнятну або таку, що потребує відсіву. Суспільство повинне використовувати свій спосіб оперування, щоб утілювати такі самозначущі операції, як описування й спостереження самого себе. «Самоописуванням суспільства може називатися лише те, що суспільство відрізняє себе саме від того, що не є суспільством, тим самим одночасно розрізне опис як операцію або центр рефлексії, що здійснює послідовність операцій, від того, що описується», – пише Луман [21, с. 111]. А хто описує? Відповідаючи на це запитання, не можна помилитися: «Засоби масової інформації, друкована преса й електронні технології розповсюдження комунікації. Звичайно, не техніка як така, а саме соціальна система, яка її застосовує, використовує код «інформація / не інформація». І приймає рішення про відбір» [Там же].

Таким чином, Луман підводить до нової дефініції: суспільство є всеосяжною системою всіх без винятку комунікацій, що аутопоезисно відтворюють себе в сукупності всіх комунікацій. Усі властивості такої системи не зводяться лише до її компонентів, комунікації здатні до підключення лише внутрішнім способом, усі інші – виключені. Здатність розрізнення системи та навколишнього середовища – це основна умова для відтворення однієї з таких систем. Через комунікації також можна здійснювати комунікацію, але аж ніяк не з ними самими; комунікації можуть лише розпізнавати себе та відрізнити себе від інших обставин, що належать до навколишнього середовища.

Деякі наслідки із запропонованого визначення суспільства стосуються досягнення соціальної негентропії. Наприклад, А. Дейнека слушно зауважує: «Смислотворення, за Н. Луманом, є центральним процесом внутрішньої динаміки соціальних систем: сенси, їх селекція та приєднання – це єдиний спосіб, за допомогою якого комунікація може комунікувати про світ або про себе саму». Таке процесуальне розуміння соціальності й відхід від субстанціонального погляду на семантику суспільного життя значною мірою перегукується з уявленнями англійського теоретика Ентоні Гіденса [22, с. 72] Цей синтез урахує цілу низку недоліків, наявних у попередній традиції дослідження досягнення єдності й упорядкування функціонування суспільства.

Поняття структурного поєднання виявляє той факт, що, незважаючи на оперативну закритість, у світі не відбувається хаотично все що завгодно. Виходить, що в соціумі існує такий метод спостереження, який дозволяє індивіду узгоджувати поведінку з етичними нормами (наприклад, медіа як засіб системи комунікації), і немає місця ніякій усталеній інтеграції індивіда в суспільство. Справжнє підґрунтя для норм і узгоджень виявляється спостерігачем, і якщо не брати до уваги думку про позаземне й невидиме існування незалежного спостерігача, знайдеться багато інших шляхів для можливостей його визначення.

Будь-яке суспільство створює умови для інтегрування в нього індивідів. Мова є структурованим поєднанням бінарних опозицій і відповідає на кожне повідомлення лише ствердно чи

негативно. Норма має чітку функцію в стабілізації відхилень поведінки. Тим самим суспільство погоджується з тим, що свобода – це те, що не піддається зміні. Тоді комунікація може бути продовжена в схематизованій формі через «так» або «ні», через поведінку адаптації чи ухилення (залежно від схильності індивіда). Суспільство приймає індивідів у свою необов'язкову, факультативну схему. Згідно з еволюцією в цьому полягають неймовірні, високопродуктивні механізми розділення й об'єднання систем свободи та порядку.

З точки зору німецького мислителя, розрізнення буття та мислення, природи та дії викриває деяку асиметрію, яка приховує структуру раціональності. Мислення відповідає буттю, дія – природі: якщо взяти це за формулу, то отримаємо розрізнення, що виступає на якомусь із двох боків, мисленні чи дії відповідно. Деякі філософи називають подібні операції зворотним входженням форми у форму, або розрізненням розрізненого за допомогою самого себе. Системній теорії легко вдається підійти до вирішення парадоксу, який виникає, коли розрізнення застосовується до розрізнення, а тому не може розрізнити саме себе; системна теорія вже й без цього визначає форму системи за допомогою асиметричного розрізнення системи та навколишнього середовища.

Свідомість так само спостерігає саму себе в розрізненні з навколишнім середовищем за допомогою здатності розрізняти самореференцію та зовнішню референцію. Це і є примусова умова аутопоезису системи, однакова для суспільства й свідомості. Причина цієї умови – у неможливості оперативного втручання в навколишнє середовище.

До появи кібернетики раціональність трактувалася класичною філософією як сприйняття й тлумачення реальності суб'єктом, що пізнає. Говорячи мовою кібернетики, це раціональність спостерігача першого порядку. Але потрібне спостереження на рівні другого порядку (самопостереження системи за допомогою зворотного входження), щоб зробити поняття раціональності дійсно ефективним. Таким чином, з'являється необхідність розрізнення самореференції та зовнішньої референції в загальному понятті самореференції. Подібне розрізнення потребує власних операцій, за допомогою яких воно входить у розрізнення, а за допомогою нього система забезпечує свою власну єдність. Підкреслимо, що за допомогою власних операцій здійснюється диференціація системи відносно самої себе.

Унаслідок того, що до наших уявлень про світ застосовані операції, які розрізняють та конструюють (а без їх використання розрізнити що-небудь фактично неможливо), світ постає перед нами як констrukція і як реальність водночас. «Розрізнення суб'єкта й об'єкта розклало метафізику. Тепер воно теж деконструюється, бо видно, що суб'єктами можуть бути тільки об'єкти: реально оперуючі, спостерігаючі спостереження спостерігачі» [21, с. 109].

Висновком, який випливає з такого детального аналізу теорії суспільства Лумана, є те, що суспільство, щоб розвиватися, повинне збільшувати смислового компоненту у функціонуванні соціальних підсистем. Видатний німецький теоретик розробляв і поняття «смысл», яке російський дослідник Г. Смірнов стисло сформулював так: «Смысл є процесом або системою узгоджених дій, які засновані на цільових домовленостях взаємодіючих суб'єктів» [23, с. 299]. Для Лумана смысл є таким же медіумом, як гроші, влада тощо.

Смысл є тим, що трансформує соціальний хаос у соціальний порядок. В українській соціально-філософській думці досі переважає змістовий підхід на шкоду смислового. Один змістовий підхід до соціально-філософського аналізу суспільства значно звужує й збіднює смисловий горизонт українського народу (у філософському визначенні Є. Бистрицького) [24, с. 64]. Для розширення смислового горизонту українського суспільства потрібне переформатування соціально-гуманітарних наук на засадах смыслу, що створить умови для соціальних систем функціонування на основі цілепокладання, регулювання й планування.

Цілепокладання є образом майбутнього, бажаною метою, яку потрібно досягти соціальним системам. Це можна показати на прикладі всього суспільства: у радянські часи будували комуністичне суспільство, а яке будемо тепер? Відсутність соціальної мети призводить до сумних реалій української дійсності: армія без бою здає українську територію; міліція й інші силові структури захоплюються прихорьками, які безперешкодно проникають крізь східний кордон; освіта наближається до критичної межі – імітації навчання; уряд замість того, щоб невинно збільшувати державні статки, постійно бере кредити, загрозливо наращуючи зовнішній борг країни, тим самим вішаючи на прийдешні покоління українців тяжку фінансову ношу. Чи в тому сенс української держави, щоб задовольняти свої потреби за рахунок наступних поколінь?

Соціальне регулювання в українській філософії навіть не визначене на змістовному рівні. Під соціальним регулюванням розуміється здатність суспільства вибудовуватися, творитися відповідно до найкращого протікання процесів комунікації. Соціальна будова українського суспільства як частини колишнього радянського є скоріше тоталітарною, ніж авторитарною. Сучасне людство активно перебудовується в мережеве суспільство, яке дає суттєвий приріст в економіці. Авторитаризм є перешкодою на шляху до комунікації, яка набуває форм інформаційно-мережєвих комунікацій. Якщо колишні мережеві взаємодії склалися зі спонтанних людських контактів і тому не сприймалися як мережеві, то сьогодні комунікація методично вибудовується за моделями, які задаються технологіями системної інтеграції процесів обробки й передачі інформації. Ці технології адаптують стандарти інтерактивної взаємодії людини з машиною до найрізноманітніших сфер гуманітарного застосування. Людська комунікація все щільніше охоплюється мережею технічних стандартів, які опосередковують усі соціальні взаємодії й укладають їх у специфічний технологічний каркас. Для саморегулювання суспільства потрібні зміни, зокрема юридичні закони, які б прибирали перешкоди чи обмеження для горизонтальних соціальних взаємодій, а також стежили за тим, щоб нові законодавчі акти не були надлишковими в плані регулювання. Останніми роками спостерігається обнадійлива тенденція скасування законів і підзаконних актів, які ускладнюють, затемнюють регулювання соціальних взаємодій чи є надлишковими для них. Критерієм негентропії у сфері регулювання є суспільство рівних можливостей та свобода підприємництва.

Планування – це конструювання соціальної реальності на основі ретельно опрацьованих проєктів, реалізація яких передбачає систему взаємозв'язаних показників, завдань та розрахунків. Будь-який проєкт має нести добро для суспільства. По-перше, в Україні майже відсутні загальнонаціональні проєкти, щось на зразок «Народний автомобіль», «Український бойовий літак» чи «Екологічне житло», «Україна без дітей-сиріт при живих батьках» тощо. По-друге, потрібно переосмислити фінансування української науки, на яку в 2017 році виділять 4,93 млрд грн, розподілені між 25 розпорядниками. Чи не забагато розпорядників? Значна частина цих коштів спрямовується до НАН, МОН та галузєвих академій. Однак чи варто утримувати науково-дослідні інститути з нечітко сформульованим сенсом їх створення? Повинне існувати лише те, що має сенс, оскільки будь-яка установа в контексті свого змісту зможе обґрунтувати й описати себе як потрібну для суспільства. По-третє, настав час проєктувати бажаний моральний і духовний рівень України, якість українського суспільства, тому що саме від нього залежить ефективність і якість комунікації в цілому.

Привнесення смислу в українське суспільство багато в чому залежить від наявних політичних сил та їх уміння й можливостей доносити до людей головні суспільні сенси. Саме сенс привносить у суспільство негентропію. Луман пише: «Присутнє зобов'язане собою відсутньому, яке робить можливим його появу» [20, с. 107]. Відсутнє тут те, що може прийти, але що прийде, залежить від системи, яка є операційно замкненою. Її розімкнення можливе через привнесення в неї смислів. Наприклад, система вищої освіти, у чому її сенс? Навіщо вона? Залежно від того, як ми будемо відповідати на це запитання, ми й будемо мати систему освіти як підсистему системи «суспільство». Усім суспільним підсистемам важливо посилити смисловий аспект своєї діяльності, використовуючи для цього цілепокладання, регулювання й планування.

Подальші дослідження полягають у тому, щоб розглянути, як можна найкраще організувати комунікацію в українському суспільстві та що взяти за основу для проєктування й підвищення морального й духовного рівня та соціальної якості українського суспільства, яка теж потребує більш глибокого філософського осмислення.

Список використаної літератури

1. Гофман И. Порядок взаимодействия / И. Гофман // Теоретическая социология : Антология Гофман И. Порядок взаимодействия / И. Гофман // Теоретическая социология : Антология : В 2 ч. – М. : Книжный дом «Университет», 2002. – Ч. 2. – С. 60–104.
2. Луман Н. История философии : [словник] / Н. Луман ; КНУТШ, Філософський ф-т ; редкол. : В. Ярошовець, О. Александрова, Г. Аляев та ін.]. – Київ : Знання України, 2006. – С. 802–804.
3. Кравчук М. Ідеологія як депарадоксалізуючий чинник самоопису у філософській концепції Н. Лумана / М. Кравчук // Totallogy – XXI. Постнекласичні дослідження. – Київ, 2012. – Вип. 28. – С. 218–229.

4. Соболевська М. Класична спадщина як джерело та стимул розвитку сучасної соціологічної теорії / М. Соболевська // Вісник Львівського університету. – Львів, 2012. – С. 203–210.
5. Космина В. Цивілізаційний аналіз історії у світлі системної теорії Н. Лумана / В. Космина // Український історичний журнал : науковий журнал. – Київ, 2010. – № 1 (490). – С. 165–178.
6. Семенець О. Самоорганізація та етика дискурсу масової комунікації: Луман чи Габермас? / О. Семенець // Наукові записки Інституту журналістики. – Київ, 2010. – Т. 40, липень – вересень. – С. 36–39.
7. Соболевська М. Порядок дискурсу порядку: неофункціоналізм та постструктуралізм у сучасній соціологічній теорії: [монографія] / М. Соболевська. – Київ : Логос, 2014. – 246 с.
8. Назарчук А. Учение Никласа Лумана о коммуникации / А. Назарчук. – Москва : Весь Мир, 2012. – 246 с.
9. Литвинова О. Система и окружающая среда социологии Никласа Лумана / О. Литвинова. – Москва : Альфа-М, 2007. – 182 с.
10. Антоновский А. Никлас Луман: эпистемологическое введение в теорию социальных систем / А. Антоновский ; Российская акад. наук, Ин-т философии. – Москва : ИФ РАН, 2007. – 134 с.
11. Margot Berghaus: Luhmann leicht gemacht. 3. Auflage. Böhlau, Köln 2011.
12. Walter Reese-Schäfer. Niklas Luhmann zur Einführung. 6. Auflage. Junius, Hamburg. – 2011.
13. Detlef Horster. Niklas Luhmann. 2. Auflage. Beck, München. – 2005.
14. Матурана У. Древо познання: біологічні корні людського розуміння / У. Матурана, Ф. Варела // Пер. с англ. Ю. Данилова. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 223 с.
15. Князева Е. Понятие «Umwelt» Якоба фон Иксюля и его значимость для современной эпистемологии / Е. Князева // Вопросы философии. – 2015. – №. 5. – С. 30–44.
16. Матурана У. Биология познання / У. Матурана // Язык и интеллект. – М. : Изд. группа «Прогресс», 1995. – С. 95–142.
17. Матурана У. Древо познання : біологічні корні людського розуміння / У. Матурана, Ф. Варела // Пер. с англ. Ю. Данилова. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 223 с.
18. Луман Н. Понятие общества. Проблемы теоретической социологии / Н. Луман [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2969>.
19. Луман Н. Что такое коммуникация / Н. Луман // Социологический журнал. – 1995. – Т. 3. – С. 114–125.
20. Скороварова Є. Концепція комунікації Н. Лумана / Є. Скороварова // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Том 24 (65). 2012. – № 1–2. – С. 283–290.
21. Луман Н. Дифференциация / Н. Луман ; пер. с нем. Б. Скуратов. – Москва : Логос, 2006. – 320 с.
22. Дейнека А. Проблематика смислу та смислотворення в контексті соціологічних теорій Нікласа Лумана та Ентоні Гіденса / А. Дейнека // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2013. – С. 69–74.
23. Смирнов Г. Трансляция смысла в социальной коммуникации: критический анализ теории Н. Лумана / Г. Смирнов // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 12. – 2011. – Вып. 2. – С. 293–299.
24. Бистрицький Є. Філософський образ культури та світ національного буття / Є. Бистрицький // Феномен української культури: методологічні засади осмислення. – Київ : Фенікс, 1996. – С. 62–90.

**THE HEURISTIC POTENTIAL OF THE THEORY
OF N. LUHMANN COMMUNITY TO ACHIEVE SOCIAL NEGENTROPY**

Oleksandr Naydonov

*National Academy of pedagogical sciences in Ukraine,
Institute of higher education,
Department of internationalization of higher education
Bastionna str., 9, 01014, Kyiv, Ukraine*

Social negentropy society, including Ukrainian, achieved through the organization of communication through meaning. All social subsystems important to strengthen the semantic part of its activities, through the goal-setting, regulation and planning.

Key words: operational closure, structural determination, Umwelt, autopoiesis, communication, semantic horizon, rationality, meaning, goal-setting, regulation, planning.